कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोग

त्रिभुवनविश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रमतथामूल्याङ्कनविभागअन्तर्गत

स्नातकोत्तर तहएम.एड द्वितीयवर्षको (Ed.CE.598) आंशिकआवश्यकता

पूरा गर्नकालागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

करुणकुमार पराजुली

परीक्षा रो.नं.: २१४००१०/२०६८

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. : ६३३३६-९१

शैक्षिकवर्ष: २०६६/०६७

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस

पाठ्यक्रमतथामूल्याङ्कनविभाग

कोसीहरैँचा, मोरङ

२०७३

कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोगकरुणकुमार पराजुली२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)

कोसीहरैँचा, मोरङ ☏
०२१-५४५६१७

KOSHIHARAINCHA, MORANG ☏ ०२१-५४५७१७

स्था.: २०४८ फ्याक्स : ०२१-५४५७१७

(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त) सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७

E-mail: sukunac@yahoo.com

पत्र सङ्ख्या Web site: www.sukuna.edu.np चलानीनम्बर

विषय : मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र सिफारिस गरिएको सम्बन्धमा ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैँचा, मोरङ

उपर्युक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग (Ed. CE. 598)** का विद्यार्थी **करुणकुमार पराजुली**ले **कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोग** शीर्षकको शोधकार्य मेरो प्रत्यक्ष निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा गर्नु भएको र निजको शोधकार्य र शोध लेखनबाट म सन्तुष्ट रहेकाले उक्त शोधपत्र वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधपत्र समावेश गरिएको मिति : २०७३/ /

इश्वी.सम्बत् :

....

भोजराज घिमिरे
शोध निर्देशक

प्रतिवद्धता

यो शोधपत्र मेरो ज्ञान र अध्ययन क्षेत्रमाआधारित रहेर सर्वप्रथमतयार गरिएको हो भनी प्रतिवद्धता गर्नुका साथै कुनै पनिविश्वविद्यालयमा यस प्रयोजनार्थ यसअघि प्रस्तुत गरेको छैन भनी प्रतिवद्धता गर्दछु । यो अध्ययन मेरो आफ्नै अनुसन्धानको परिणाम हो र केही सन्दर्भ सूचीकृत विषयवस्तु बाहेक यो शोधपत्रमा प्रस्तुतविषयवस्तु मेरा मौलिकहुन् ।

....
करुणकुमार पराजुली

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)

कोसीहरैँचा, मोरङ ☏ ०२१-५४५६१७

KOSHIHARAINCHA, MORANG ☏ ०२१-५४५७१७

स्था.: २०४८ फ्याक्स : ०२१-५४५७१७ (विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त) सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७

E-mail: sukunac@yahoo.com

Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या चलानीनम्बर

विषय : शोधपत्र मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा सुकुना बहुमुखी क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग (Ed. CE. 598)** का विद्यार्थी **करुणकुमार पराजुली**ले **कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोग** शीर्षकको शोधपत्र शोधनिर्देशक तथा सुपरिवेक्षक बाट वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस भई आएको हुँदा निजको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क. स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री केशवराज भट्टराई	विभागीय प्रमुख	
२.	श्री भोजराज घिमिरे	शोध निर्देशक	
३.		वाह्य परीक्षक	

वाह्य परीक्षण गरिएको मिति :

इश्वी.सम्बत् :

कृतज्ञाता ज्ञापन

त्रिभुवनविश्वविद्यालय, सुकुनावहुमुखीक्याम्पस, शिक्षाशास्त्र संकायअन्तर्गत पाठ्यक्रमतथामूल्याङ्कनविभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड) द्वितियवर्षको आंशिकआवश्यकतापुर्तिकालागितयार पारिएको प्रस्तुतशोधकक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिसंग सम्बन्धित छ । प्रस्तुतशोधपत्रविषयशिक्षक, प्रध्यानाध्यापक, विद्यार्थीको सहयोगमाप्राप्त सुचनातथातथ्यको आधारमातयार पारिएको हुनाले सम्बन्धित सबैलाई उपयोगिहुने कुरामा पूर्ण विश्वस्त छु । प्रस्तुतशोधश्रदेय गुरु भोजराज घिमिरेको निर्देशनमातयार पारिएको हो ।वहाँप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यस शोधतयार गर्न विशेष सहयोग गर्नुहुने तथाविभागीयप्रमुखश्रदेय गुरु केशवराज भट्टराईप्रति सम्मानपूर्ण कृतज्ञाता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यसैगरीआवश्यक सल्लाह, निर्देशनदिई सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुहरु प्रति कृतज्ञाता ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

तथ्याङ्क संकलनकाकममा सुचना, तथ्यएवं जानकारी प्रदानगर्नुहुने प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थीर अन्य सरोकारवालाहरु प्रतिविशेष आभार व्यक्तगर्न चाहान्छु । अन्त्यमा यस शोधपत्र टंकनका लागि सहयोग गर्नुहुने टिना कम्प्युटरका यज्ञमणि निरौलाप्रतिपनिहार्दिक आभार व्यक्तगर्दछु ।

करुणकुमार पराजुली

शोधसार

कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोग शीर्षक अन्तर्गत गरिएको यस शोध कार्यको उद्देश्यहरु सामुदायिकविद्यालयहरुमा शिक्षण सिकाइमा शिक्षण विधिको प्रयोगको वर्तमानअवस्थाको अध्ययनविश्लेषण गर्नु रहेको छ । यस अनुसन्धानकार्यमा गुणात्मक र परिमाणात्मक दुवै अनुसन्धानको ढाँचा प्रयोग गरिएको छ । झापाजिल्लाको बुधबारे स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतकातीन वटा सामुदायिकविद्यालयमा उद्देश्यमूलकनमूना छनौट विधिको आधारमा स्रोतव्यक्तिविद्यालयनिरिक्षक, प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरु छनोट गरिएको छ । यस अनुसन्धानमाप्रश्नावली, अवलोकनफारम प्रयोग गरी प्राथमिक स्रोत अन्तर्गतको तथ्याङ्क संकलनगरिएको छ । यसैगरी विद्यालयकाविभिन्नअभिलेखहरुको अध्ययनबाट द्वितीय स्रोतको समेत तथ्याङ्क संकलनगरिएको छ ।

यस अनुसन्धानबाट कक्षा शिक्षणमा प्रयोगमाआइरहेका शिक्षण विधिहरुको पहिचानगर्ने क्रममाविद्यालयहरुमा परम्परागत रुपमाचलिआएकाव्याख्यानप्रश्नोत्तर विधिहरुको बढी प्रयोग भैरहेको पाइयो । विद्यालयहरुमाप्रवचनविधि, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रयोगात्मकविधिप्रचलनमा रहेको अध्ययनबाट प्राप्तभयो । अध्ययनकाक्रममा कम्प्युटर जस्तो प्रयोगात्मक शिक्षण गर्नु पर्ने ठाउमा पनिशिक्षक केन्द्रितविधिअपनाएको पाइयो । यसरी परम्परागतविधिहरुको प्रयोगकाकारण विद्यार्थीहरुमाप्रभावकारी रुपमा ज्ञान, सीप र धारणाको विकास हुननसकेको पाइयो । यसका साथसाथै विद्यालयहरुमादक्षजनशक्तिको कमी शैक्षिक सामग्रीको कमी, भौतिकपूर्वाधारको कमीले पनि समस्याउत्पन्नभएको पाइयो ।

अनुसन्धानबाट निष्कर्षकाआधारमा कम्प्युटर विषयको शिक्षण कार्यमाउपयुक्तविधिप्रयोग गर्ने क्रममाकार्यान्वयनतहमा परम्परागतविधिलाई कमगर्दै विषयवस्तु अनुसार उपयुक्तविधिको प्रयोग गर्नु पर्ने जसकालागिकार्यान्वयनपक्षसँग सम्बन्धित रहेका सबै सरोकारवालाहरुले सो वातावरण बनाउनु पर्ने, नीतिनिर्माण तहले समयमा सम्बन्धितनिकायहरुमा भैरहेकाक्रियाकलापहरुको सुपरिवेक्षण गरी पृष्ठपोषण प्रदानगर्नका साथै नयाँनयाँ सीपको विकास गराउदै लैजानु पर्ने र थप अनुसन्धानकर्ताहरुले यस कम्प्युटर अध्ययनविषयमानयाँनयाँविधितथाप्रविधिहरुको प्रयोग हुन सक्ने भएकोले र शिक्षण विधिहरुमापनिनविनतमप्रविधिहरुको प्रयोग हुन सक्ने भएकोले त्यस्तानयाँनयाँविधिहरुको प्रयोग खोजीगर्दै जानु पर्ने देखिन्छ ।

विषयसूची

	पृष्ठसङ्ख्या
प्रतिवद्धता	i
सिफारिस पत्र	ii
स्वीकृतीपत्र	iii
शोधसार	iv
कृतज्ञता	v
संक्षिप्तशब्दको पूरा रूप	vi
विषयसूची	vii
परिच्छेद एक	
परिचय	
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरु	४
१.४ अनुसन्धानात्मकप्रश्नहरु	५
१.५ अध्ययनको महत्व	५
१.६ अध्ययनको परिसीमा	६
१.७प्रयोगभएकापारिभाषिकतथाप्राविधिकशब्दहरु	६
परिच्छेददुई	
सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा	
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन	८
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन	९
२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता	११
२.४ अवधारणात्मक ढाँचा	१२
परिच्छेदतीन	
अध्ययनको विधि र प्रक्रिया	
३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि	१४
३.२ जनसंख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति	१२

३.३ तथ्याङ्क संकलनका साधन र तरिका १५

३.४ तथ्याङ्क संकलनप्रक्रिया १६

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषणप्रक्रिया १६

परिच्छेदचार

नतिजाको व्याख्याएवम् विश्लेषण

४.१ कक्षा शिक्षणमा शिक्षण विधिको प्रयोगको अवस्था १८

४.१.१ हालप्रयोग भैरहेका शिक्षण विधिहरु १८

४.१.२ विद्यालयको भौतिकपूर्वाधारको अवस्था १९

४.१.३ विद्यालयमाजनशक्तिको अवस्था २१

४.१.४ कम्प्युटर शिक्षा शिक्षणमा प्रयोग भएकाविधि २१

४.१.५ शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग तथाव्यवस्थापनको अवस्था २३

४.१.६ योजनाबद्ध शिक्षणको अवस्था २३

४.१.७विद्यार्थी मूल्याङ्कनको अवस्था २४

४.१.८ कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवस्था २५

४.१.९ सन्दर्भ सामग्री पाठ्यक्रमशिक्षकनिर्देशिकाको अवस्था २६

४.२ शिक्षण विधिको प्रयोगमा देखिएका समस्याहरु २७

४.२.१ परम्परागत शिक्षण पद्धतिमा जोड २८

४.२.२ विद्यालयमाभौतिकपूर्वाधारको अभाव २९

४.२.३ विद्यालयमादक्षजनशक्तिको अभाव ३०

४.२.४ विद्यालयमानिरीक्षण तथाअनुगमनको समस्या ३१

४.२.५ शैक्षिक सामग्रीको निर्माण तथाप्रयोगको समस्या ३३

४.२.६ विद्यालयमामूल्याङ्कनको समस्या ३४

४.२.७शिक्षकको पेशाप्रतिको प्रतिबद्धतामा कमी ३५

४.३ शिक्षण विधिप्रभावकारी बनाउने उपायहरु ३६

४.३.१ आधुनकि शिक्षण पद्धतिको प्रयोग ३६

४.३.२ दक्षतथातालिमप्राप्तशिक्षकको व्यवस्थागरिनु पर्ने ३७

४.३.३ भएकाजनशक्तिलाईतालिमदिने ३८

४.३.४ पाठ योजनाबनाई शिक्षण कार्य गर्ने ३९

४.३.५ शैक्षिक सामग्रीको निर्माण प्रयोग तथाउचितव्यवस्थापनगर्ने ४०
४.३.६ शिक्षण पेशालाई आकर्षक बनाउने ४२
४.३.७विषयगतशिक्षकविधिसँग सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीउपलब्ध गराउने ४३
४.४ प्राप्ति ४४

परिच्छेदपाँच

निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ४५
५.२ सुझावहरु ४५
५.२.१ नीतिगततहकालागि सुझाव ४६
५.२.२ अभ्यास तहकालागि सुझाव ४६
५.२.३ अनुसन्धानतहकालागि सुझाव ४७
सन्दर्भसूची
अनुसूची

संक्षिप्तशब्दको पूरा रुप

जि.शि.का.	जिल्लाशिक्षाकार्यालय
मा.वि.	माध्यमिकविद्यालय
प्र.अ.	प्रधानाध्यापक
वि.नि.	विद्यालयनिरीक्षक
वि.व्य.स.	विद्यालयव्यवस्थापन समिति
शि.नि.	शिक्षकनिर्देशिका
स्रो.व्य.	स्रोतव्यक्ती